

# พ่ายภัยสงคราม

ดร.จ่าง รัตนะรัต นักเคมี ผู้สำเร็จการศึกษาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิศวกรรมเคมี จากประเทศเยอรมนี เข้าร่วมงานกับบริษัทปูนซิเมนต์ไทย ในปี พ.ศ. 2485 อันเป็นระยะเวลา ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านเคมีจากภาครัฐบาล พร้อมกับผู้เชี่ยวชาญทางธรณีวิทยาอีกผู้หนึ่ง เพื่อเข้ามาช่วยเหลือทางด้านอุตสาหกรรมเหล็กในระยะแรกเริ่ม จนถึงปี พ.ศ. 2487 ทางราชการจึงได้เรียกตัวกลับไปรับตำแหน่ง อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ กระทรวงอุตสาหกรรม และก่อนหน้าที่จะเกษียณอายุราชการได้ดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2490 ดร.จ่าง ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการของบริษัท และได้ดำรงตำแหน่งตลอดมาจนถึงปี พ.ศ. 2515 เมื่อมีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานของเครือซิเมนต์ไทยใหม่ก็เป็นผู้หนึ่งที่ร่วมอยู่ในกลุ่มกรรมการอาวุโสที่ขอลาออกจากการเป็นกรรมการ เพื่อเปิดโอกาสให้คนหนุ่มที่มีความสามารถเข้ามาแทนที่นี้เพื่อให้เป็นไปตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ก่อนแล้ว หลังจากนั้นจึงได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการ อันเป็นตำแหน่งที่ดำรงอยู่จนทุกวันนี้

ระเบิดที่บริเวณสถานีรถไฟบางซื่อ ซึ่งทำเอาหม้อเผาของเราเสียหายไปถึง 2 หม้อ”

เมื่อเอ่ยถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่ฝ่ายสัมพันธมิตรมาทิ้งระเบิด ดร.จ่าง ซึ่งอยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นได้เล่าให้ฟังอย่างเห็นภาพแจ่มชัดว่า

“ผมจำวันนั้นได้ดี ตรงกับวันเสาร์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2487 ประมาณเที่ยงวัน ผมเพิ่งได้รับคำสั่งให้ไปปฏิบัติราชการที่กระทรวงอุตสาหกรรม และได้มาอำลาเพื่อน ๆ ที่บริษัท ก็ได้ยินเสียงไซเรนซึ่งเป็นสัญญาณเตือนให้เราหนีเข้าหลุมหลบภัยทางอากาศซึ่งสร้างเอาไว้ได้สายพานขนถ่ายปูนเม็ดในโรงงานบางซื่อ ผมขับรถออสตินคันเล็ก ๆ โดยมีมอเตอร์เฮมมิงเซน ซึ่งขณะนั้นเป็นผู้ช่วยสมุหบัญชีนั่งอยู่ด้วย แล่นตรงไปยังหลุมหลบภัยได้ทันเวลา เราเห็นเครื่องบินทิ้งระเบิดแบบ บี 24 ลีดอีตีลิบเบอร์เรเตอร์สองลำ กำลังบินมาจากทางทิศเหนือ พอเครื่องบินใกล้เข้ามาผมก็ร้องตะโกนบอกมอเตอร์เฮมมิงเซน “หนีเร็ว” เสียงเขาตะโกนตอบมา “แล้วคุณล่ะ” “ผมกำลังตามมา” ผมตะโกนตอบแล้วก็ออกวิ่งอย่างรวดเร็วที่สุดในชีวิต

## ส

สงครามทำให้เราประสบความยากลำบากมาก มีปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบตลอดเวลา กล่าวคือ ถ่านหินจากเกาะสุมาตราไม่สามารถส่งมาให้ได้อย่างสม่ำเสมอเพราะการขนส่งทางเรือมีอันตราย ซึ่งก็ทำนองเดียวกันกับการขนส่งแร่ยิปซัมจาก

เกาะไซปรัสและแหล่งอื่น ๆ ในต่างประเทศ ประกอบกับในขณะนั้นเรายังไม่รู้ว่ามีเมืองไทยก็มีแร่ยิปซัมจำนวนมากที่สามารถใช้งานได้ นับร้อยปี เพิ่งจะมีการค้นพบแร่ชนิดนี้ที่จังหวัดพิจิตรและในภาคใต้เมื่อราว ๆ ปี พ.ศ. 2498 ดังนั้นในระหว่างสงครามเมื่อไม่สามารถหาวัตถุดิบได้ เราจึงแก้ปัญหาโดยหันมาผลิตปูนซิเมนต์ปอร์ตแลนด์ หรือที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า ปูนซิเมนต์แดง โดยใช้ชอล์กกับเกลือเป็นวัตถุดิบสำคัญ มีตราสินค้าเป็นรูปประกาศ แม้คุณภาพจะไม่เท่ากับปูนซิเมนต์ธรรมดา แต่ก็ไม่มีทางเลือก อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังสงครามเล็กน้อยเราก็แก้ปัญหาได้ โดยการนำ “เกลือจืด” ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการทำนาเกลือมาใช้แทนยิปซัม จนกระทั่งในภายหลังเมื่อมีการค้นพบแหล่งยิปซัมภายในประเทศ ปัญหาเรื่องนี้จึงหมดไป

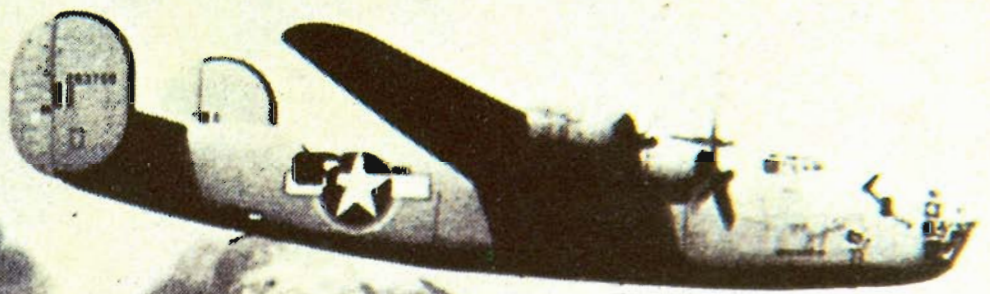
นอกจากนั้นในระหว่างสงครามเรายังได้รับแรงกดดันให้ต้องร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นอีกด้วย แต่พอถึงปี พ.ศ. 2487 ก็เริ่มแน่ใจว่าญี่ปุ่นคงเป็นฝ่ายแพ้สงคราม เราจึงพยายามชะลอการผลิตให้ช้าที่สุด ขณะนั้นมีการเคลื่อนไหวใต้ดินเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นกันอย่างแข็งขัน พวกญี่ปุ่นเองก็พยายามอย่างเต็มที่ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตปูนซิเมนต์แต่ทางเราไม่ยอมร่วมมือด้วย โดยให้เหตุผลว่าเราทำงานกลางวันไม่ได้เพราะจะถูกโจมตีทางอากาศ และขาดแคลนวัตถุดิบจึงต้องหยุดผลิต หรือหาเหตุผลอื่น ๆ เท่าที่จะนึกได้ พวกญี่ปุ่นสงสัยเลยมาขอตรวจดู เราเกือบจะถูกจับได้แต่ก็รอดพ้นจากญี่ปุ่นเพราะฝ่ายสัมพันธมิตรมาทิ้ง



เครื่องบินที่มากับระเบิดนี้เป็นของสหรัฐอเมริกา เครื่องบินอเมริกันจะมาทิ้งระเบิดตอนกลางวัน ส่วนของอังกฤษจะมาทิ้งระเบิดกลางคืนสลับกัน เป้าหมายโจมตีคือย่านสถานีรถไฟบางซื่อ เทียวที่ผมพูดถึงนี่ปล่อยลงมาเฉพาะบริเวณบริษัท 18 ลูก ลูกหนึ่งตกใกล้หลุมหลบภัยที่พวกผมหลบอยู่ ห่างราว 6 เมตร ทำให้หลุมหลบภัยซึ่งทำด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กหนาประมาณ 1 เมตรนั้นแตกเป็นรูโหว่ เล่นเอาพวกเราล้มลุกคลุกคลานไปตาม ๆ กัน ใจผ่อไปหมด ถ้าลูกนี้ตกตรงหลุมหลบภัย ก็เห็นจะต้องเสียชีวิตกันหลายคน และมีอยู่ลูกหนึ่งลงที่โรงงานทำลายหม้อเผาไป 2 หม้อ ในจำนวนทั้งหมด 3 หม้อ และพนักงานเสียชีวิตไป 2 คน

พอพวกเราออกไปดูและช่วยเหลือคนที่ได้รับบาดเจ็บ เสียงไซเรนก็ดังขึ้นอีก แต่เทียวที่สองนี่เป็นการบินเพียงเพื่อมาดูความเสียหาย ซึ่งร้ายแรงไม่น้อยเลย

เราเคยคาดหมายกันว่าล่วงหน้าแล้วว่า โรงงานคงจะถูกทิ้งระเบิดเข้าสักวัน เพราะปูนซิเมนต์คือสินค้ายุทธปัจจัยชนิดหนึ่ง จึงได้ให้พนักงานบางส่วนไปทำงานที่บางไทรป่า จังหวัดปทุมธานี เป็นการหลบภัยชั่วคราว



(ซ้าย) โรงงานบางซื่ออยู่ใกล้กับสถานีรถไฟบางซื่อ (บน) เครื่องบินทิ้งระเบิดแบบ บี 24

นอกจากนั้นในระหว่างสงครามปัญหายุ่งยากที่สำคัญมากอย่างหนึ่งก็คือการขาดแคลนอะไหล่สำหรับซ่อมบำรุงรักษาเครื่องจักร เราจึงพยายามที่จะทำสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาเองด้วยการติดตั้งเตาหลอมเหล็กเล็ก ๆ ขึ้นที่มุมหนึ่งของโรงงานเพื่อทดลองถลุงเหล็กด้วยกรรมวิธีแบบโบราณ โดยใช้ถ่านไม้เป็นเชื้อเพลิง ซึ่งต้องใช้เศษเหล็กจำนวนมากเป็นวัตถุดิบ แต่ได้ผลผลิตเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับเตาถลุงที่ใช้ถ่านหินเป็นเชื้อเพลิง เราได้พยายามทดลองหลายครั้งหลายหนจนกระทั่งประสบผลสำเร็จซึ่งญี่ปุ่นก็ได้ให้ความสนใจในเรื่องนี้มาก

ในปี พ.ศ. 2509 ฝ่ายบริหารระดับสูงของบริษัทได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตเหล็กชนิดต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์คอนกรีตเสริมเหล็กนอกเหนือไปจากการทำอะไหล่ชิ้นใช้เอง จึงจัดตั้งบริษัทเหล็กสยามขึ้นและจากนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงกรรมวิธีถลุงเหล็กจากแบบใช้เชื้อเพลิงถ่าน มาเป็นเตาที่หลอมด้วยกระแสไฟฟ้าแทน ทำให้สามารถผลิตเหล็กรวมทั้งอะไหล่ชนิดต่าง ๆ ได้มากขึ้นด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้นำไปสู่การจัดตั้งบริษัททวโลหะไทยในเวลาต่อมา

ผมเชื่อว่า หลักสำคัญที่ทำให้บริษัทประสบความสำเร็จก็คือการที่ฝ่ายบริหารของเรามีทัศนคติด้านการจัดการที่ก้าวหน้าและด้วยสายตาที่กว้างไกล จะเห็นได้ว่าเรามีการจัดการและการบริหารงานที่ดีเสมอมา เราทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตัวเองและก็ทำสำเร็จอย่างดีด้วย ผมคิดว่าคำอธิบายที่เหมาะสมที่สุดสำหรับปูนซิเมนต์ไทยก็คือ บริษัทที่สร้างสรรค์ตัวเองอย่างแท้จริง”

